DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-661-7-17

ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ДОКТРИНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ № 4824-IX

Кирдан Богдан Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Національної академії внутрішніх справ,
пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна

Вступ

Збройна агресія російської федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, поставила систему вітчизняного сімейного права перед безпрецедентними викликами, які істотно виходять за межі класичних доктринальних конструкцій захисту прав дитини. Запровадження правового режиму воєнного стану[622] змусило законодавця реагувати на сучасні виклики, які раніше мали гіпотетичний характер. Масове вимушене переміщення населення, перебування одного або обох батьків на фронті, у полоні чи в стані безвісної відсутності за особливих обставин, руйнування житлового фонду, необхідності оформлення прийняття спадщини загиблих захисників – усі ці чинники створили якісно нову правову реальність, у якій традиційний дозвільний механізм органів опіки та піклування подекуди ставав непереборною перешкодою для реалізації найкращих інтересів дитини. Загальний правовий контекст функціонування суспільних інститутів у воєнний період визначається Законом України «Про правовий режим воєнного стану»[623].

Саме тому ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку вчинення правочинів в інтересах малолітніх та неповнолітніх осіб» 25 березня 2026 року № 4824-IX[624] (далі –

[622] Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

[623] Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

[624] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку вчинення правочинів в інтересах малолітніх та неповнолітніх осіб : Закон України від 25 березня 2026 року № 4824-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4824-20#Text

Закон України № 4824-IX) слід розглядати як концептуальну реформу, що постала у відповідь на конкретні запити суспільства, спричинені умовами воєнного стану. Закон комплексно охоплює зміни до Сімейного кодексу України[625], Цивільного кодексу України[626], Закону України «Про охорону дитинства»[627], Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»[628], Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей»[629], Закону України «Про безоплатну правничу допомогу»[630]. Зазначений масштаб охоплення законодавчих актів свідчить про те, що ухвалена реформа має не вузькоспеціалізований, а комплексний міжгалузевий характер, наслідки якого матимуть тривалий вплив на всю систему охорони майнових прав дитини в Україні.

Доктринальні засади правового регулювання майнових відносин батьків і дітей сформовані у фундаментальних працях провідних українських цивілістів та фахівців у галузі сімейного права. Класичною є позиція З. В. Ромовської[631], у якій батьківські повноваження щодо майна дитини розглядаються як похідна функція виконання батьківських обов'язків. Системне доктринальне опрацювання інституту захисту майнових прав дитини здійснила Л. В. Красицька[632]. Питання нотаріального опосередкування захисту майнових прав дитини комплексно розкрила М. М. Дякович[633]. Договірний аспект здійснення майнових прав за участю дитини детально опрацьований

[625] Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

[626] Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

[627] Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text

[628] Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text

[629] Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 2 червня 2005 року № 2623-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text

[630] Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text

[631] Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.

[632] Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.

[633] Дякович М. М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом : монографія. Київ : Істина, 2014. 520 с.

у дослідженні О. В. Розгон[634]. Концептуальне розкриття джерел сімейного права здійснив В. А. Ватрас[635]. Захист сімейних прав в порядку непозовного цивільного судочинства комплексно опрацювала Г. В. Чурпіта[636]. Шлюбні правовідносини як підґрунтя для здійснення батьківських прав і обов'язків системно дослідила О. І. Сафончик[637]. Фундаментальний внесок у розвиток вітчизняної доктрини сімейного права зробили О. В. Дзера та Т. В. Боднар[638]. Принцип найкращих інтересів дитини як методологічну основу цивільного судочинства всебічно дослідила О. В. Ступак[639]. Спеціально майновим правам малолітніх і неповнолітніх осіб присвячена дисертація О. А. Негоди[640].

Важливий компаративний контекст для розуміння національної реформи дають праці М. В. Менджул[641, 642, 643], у яких в порівняльному аспекті висвітлені основні положення сімейного права України, держав-членів ЄС, Сполученого Королівства, Канади та США. Окреме значення мають сучасні наукові розвідки, безпосередньо пов'язані з реаліями воєнного стану. І. В. Міщук у 2025 році розглянула захист прав дитини у цивільному судочинстві через призму принципу забезпечення найкращих інтересів дитини[644]. А. Галаш здійснила цінне порівняльно-правове дослідження прав та обов'язків батьків щодо майна дитини за зако-

---

634 Розгон О. В. Договори у сімейному праві України : монографія. Київ : Ін Юре, 2018. 301 с.

635 Ватрас В. А. Джерела сімейного права: проблеми теорії та практики : монографія. Хмельницький : Поліграфіст-3, 2020. 824 с.

636 Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : монографія. Київ : Алерта, 2016. 434 с.

637 Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 378 с.

638 Дзера О. В., Боднар Т. В. Сімейне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 520 с.

639 Ступак О. В. Принцип «найкращі інтереси дитини» у цивільному судочинстві України : дис. ... докт. філос. : спеці. 081 – Право. Київ : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2025. 271 с. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1044

640 Негода О. А. Захист майнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб: цивільно-правовий аспект : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2020.

641 Менджул М. В. Порівняльне сімейне право : навчальний посібник. Ужгород : РІК-У, 2021. 296 с.

642 Менджул М. В. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування) : монографія. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2019. 211 с.

643 Менджул М. В. Сутнісні ознаки принципів сімейного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 58. Т. 1. С. 128–131. DOI: https://doi.org/10.32782/2307-3322.58-1.27

644 Міщук І. В. Захист прав дитини у цивільному судочинстві через призму принципу забезпечення найкращих інтересів дитини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 297–303. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.41

нодавством України та держав ЄС[645]. Сучасну проблематику цифровізації майнових відносин з участю дитини предметно опрацювали С. С. Мирза, К. Є. Пальшков та В. В. Шевчук[646]. М. П. Юніна та І. О. Буялова досліджували спадкові аспекти захисту прав дітей у воєнний час[647]. Висновки В. Ватраса та І. Костяшкіна щодо особливостей правового регулювання сімейних відносин кодифікованими правовими актами в Україні та державах Західної та Центральної Європи[648] дають додатковий компаративний інструментарій для оцінки новацій. У 2026 році Ш. Р. Тодуа опублікував одну з найперших спеціалізованих наукових розвідок про критерії співвідношення забезпечення найкращих інтересів дитини та батьківських прав в умовах воєнного стану[649].

Однак спеціалізованих наукових розвідок, безпосередньо присвячених аналізу нової редакції статті 177 Сімейного кодексу України, на момент підготовки цього розділу наукова література не містить – що цілком зрозуміло, зважаючи на щойнішнє ухвалення акта (25 березня 2026 року) та підписання Президентом України (23 квітня 2026 року). Зазначена обставина зумовлює беззаперечну актуальність дослідження.

Метою розділу є цілісне доктринальне осмислення Закону України № 4824-IX як комплексного правового механізму, спрямованого на захист майнових прав дитини в умовах збройної агресії, та формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення подальшого правозастосування. Для досягнення поставленої мети розв'язано такі дослідницькі завдання: проаналізовано доктринальну еволюцію інституту управління майном дитини у вітчизняній науці сімейного права; розкрито зміст основних новел Закон України № 4824-IX крізь призму

[645] Галаш А. Правове регулювання прав та обов'язків батьків щодо майна дитини за законодавством України та держав Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Ч. 2, № 86. С. 59–64. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.9

[646] Мирза С. С., Пальшков К. Є., Шевчук В. В. Цивільно-правове регулювання електронних правочинів за участю малолітніх та неповнолітніх осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2026. Т. 1, № 93. С. 457–463. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.1.64

[647] Юніна М. П., Буялова І. О. Проблемні аспекти спадкування в умовах воєнного стану та можливі шляхи їх вирішення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 1, № 3. С. 351–355. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.53

[648] Ватрас В., Костяшкін І. Особливості правового регулювання сімейних відносин кодифікованими правовими актами в Україні та державах Західної та Центральної Європи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 4 (28). URL: http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1217

[649] Тодуа Ш. Р. Критерії співвідношення забезпечення найкращих інтересів дитини та батьківських прав в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2026. Т. 1, № 93. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.1.69

критерію найкращих інтересів дитини, передбаченого Конвенцією ООН про права дитини[650]; досліджено спеціальний правовий механізм здійснення майнових прав дитини за відсутності одного з батьків унаслідок обставин, безпосередньо пов'язаних зі збройною агресією; зіставлено вітчизняну модель з європейськими моделями управління майном дитини; запропоновано напрями вдосконалення правозастосовної практики органів опіки та піклування, нотаріусів, судів. Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері здійснення та захисту майнових прав малолітніх і неповнолітніх осіб; предметом – норми СК України, ЦК України та інших законодавчих актів, змінених Законом України № 4824-IX, а також доктринальні позиції українських правників і правозастосовна практика. Методологічну основу розділу становлять діалектичний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, системно-структурний, герменевтичний та юридичного моделювання методи наукового пізнання.

1 Доктринальні засади управління майном дитини у вітчизняному сімейному праві: ретроспективний та системний аналіз

Конструкція управління майном дитини як самостійного інституту сімейного права склалась у вітчизняній правовій доктрині під впливом двох взаємопов'язаних чинників: міжнародно-правового, насамперед Конвенції ООН про права дитини 1989 року, та національно-кодифікаційного, що виявився у структурі СК України та ЦК України. Стаття 3 Конвенції ООН про права дитини закріплює принцип, відповідно до якого в усіх діях стосовно дітей першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Цей принцип, як цілком слушно зауважує О. В. Ступак[651], набуває в національному правозастосуванні характеру наскрізного оцінного стандарту, який має втілюватись на всіх стадіях прийняття рішень, що стосуються майнових прав малолітніх і неповнолітніх осіб. Застосування цього принципу не може зводитися до формального декларування – воно потребує комплексної оцінки всіх

[650] Конвенція ООН про права дитини : Конвенція ООН від 20 листопада 1989 року. Ратифіковано Постановою Верховної Ради Української РСР від 27 лютого 1991 року № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

[651] Ступак О. В. Принцип «найкращі інтереси дитини» у цивільному судочинстві України : дис. ... докт. філос. : спец. 081 – Право. Київ : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2025. 267 с. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1044

обставин справи з пріоритетом саме інтересів дитини як уразливого учасника правовідносин.

У вітчизняній доктрині цивільного та сімейного права склалися два основні теоретичні підходи до природи інституту управління майном дитини. Перший підхід, обстоюваний, зокрема, З. В. Ромовською[652], кваліфікує батьківську владу щодо майна дитини як похідну функцію виконання батьківських обов'язків, обмежену принципом найкращих інтересів дитини та неприпустимістю звуження обсягу її майнових прав. У такому розумінні батьки виступають не самостійними розпорядниками, а особами, які тимчасово здійснюють управління чужим майном – майном дитини – з обов'язком повернути його після припинення представництва. Другий підхід, представлений у дослідженнях Л. В. Красицької[653], акцентує саме на правомочній (а не функціональній) природі дій батьків стосовно майна дитини: батьки виступають законними представниками, які діють від імені малолітнього та лише дають згоду на правочини неповнолітнього, причому їхні правомочності обмежуються потребою отримання дозволу органу опіки та піклування у випадках, прямо передбачених законом. Подібну позицію розвиває й О. А. Негода[654], обґрунтовуючи, що цивільно-правовий захист майнових прав малолітніх і неповнолітніх осіб має здійснюватися у рамках загальної концепції захисту цивільних прав, проте з урахуванням специфіки правового статусу неповнолітнього як уразливого суб'єкта правовідносин. Обидва підходи доповнюють один одного, оскільки відображають різні рівні правового опосередкування єдиного інституту.

М. В. Менджул[655], аналізуючи систему принципів сімейного права, наголошує на особливому значенні принципу пріоритетного захисту прав та інтересів дитини, який є комплексним і охоплює як особисті немайнові, так і майнові аспекти правового статусу дитини. У монографічному дослідженні дослідниці підкреслюється, що зазначений принцип не зводиться до пасивного захисного механізму, а передбачає активну позитивну дію держави щодо створення умов для повноцінного розвитку

[652] Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.

[653] Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.

[654] Негода О. А. Захист майнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб: цивільно-правовий аспект : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2020. 278 с.

[655] Менджул М. В. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування) : монографія. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2019. 211 с.

дитини, у тому числі шляхом забезпечення збереження та належного управління її майном. У цьому ж напрямку розвиває власну концепцію М. М. Дякович[656], обґрунтовуючи особливу роль нотаріата як суб'єкта охорони і захисту сімейних прав та інтересів, насамперед майнових прав дитини при посвідченні правочинів за її участю. У монографії встановлено, що нотаріус не просто посвідчує правочин – він здійснює превентивну охорону прав дитини шляхом перевірки повноважень законних представників, наявності дозволу органу опіки та піклування, відповідності умов правочину інтересам дитини. Аналогічна позиція викладена і в навчальному посібнику цієї ж дослідниці[657].

Договірний аспект здійснення майнових прав за участю дитини комплексно опрацьований О. В. Розгон[658]. Авторка обґрунтовує, що сімейно-правовий договір є самостійним правовим інструментом, який поряд з нормативним регулюванням забезпечує гнучке врегулювання сімейних відносин. Стосовно правочинів за участю дитини О. В. Розгон вказує на необхідність ретельного балансу між свободою договору та публічно-правовою охороною майнових прав дитини. Поглиблений теоретико-методологічний аналіз джерел сімейного права здійснив В. А. Ватрас[659]. Науковець довів, що сучасні джерела сімейного права не зводяться до СК України, а охоплюють складну ієрархічну систему, до якої входять норми міжнародних договорів, рішення Європейського суду з прав людини, правові позиції Верховного Суду, постанови Кабінету Міністрів України та інші підзаконні нормативно-правові акти. Розуміння такої системи джерел є методологічно важливим для правильного тлумачення Закону України № 4824-IX, який змінює одночасно норми кількох законодавчих актів.

Захист сімейних прав в порядку непозовного цивільного судочинства предметно розкрила Г. В. Чурпіта[660]. Авторка обґрунтовує, що інститут окремого провадження є особливою процесуальною формою захисту сімейних прав, що охоплює, зокрема, справи про

[656] Дякович М. М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом : монографія. Київ : Істина, 2014. 520 с.

[657] Дякович М. М. Сімейне право України : навчальний посібник. Київ : Правова єдність ; Алерта ; Центр учбової літератури, 2023. 552 с.

[658] Розгон О. В. Договори у сімейному праві України : монографія. Київ : Ін Юре, 2018. 301 с.

[659] Ватрас В. А. Джерела сімейного права: проблеми теорії та практики : монографія. Хмельницький : Поліграфіст-3, 2020. 824 с.

[660] Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : монографія. Київ : Алерта, 2016. 434 с.

усиновлення, встановлення фактів, що мають юридичне значення, обмеження цивільної дієздатності тощо. Цей доктринальний підхід має безпосередній зв'язок з Законом України № 4824-IX: окремі категорії справ, які можуть розглядатися в порядку непозовного цивільного судочинства (наприклад, визнання особи безвісно відсутньою), є передумовами для застосування нового механізму вчинення правочинів без згоди одного з батьків. Шлюбний контекст здійснення батьківських прав і обов'язків стосовно майна дитини глибоко проаналізувала О. І. Сафончик[661]. Авторка довела, що зміст шлюбних правовідносин не вичерпується відносинами між подружжям, а охоплює складний комплекс прав та обов'язків батьків щодо їхніх дітей, у тому числі і щодо управління дитячим майном. Цей висновок є особливо важливим для розуміння Закону України № 4824-IX, який, по суті, визначає нові межі реалізації шлюбних повноважень обох батьків стосовно майна дитини в умовах об'єктивної відсутності одного з них.

Системне охоплення інституту управління майном дитини здійснюється також у фундаментальних підручниках із сімейного права. Підручник за редакцією С. Б. Булеци та В. Г. Фазикоша[662], підручник за редакцією А. О. Дутко[663], підручник О. В. Дзери та Т. В. Боднар[664], становлять системну дидактичну базу для розуміння інституту управління майном дитини як міжгалузевого правового утворення.

Методологічно важливим для розуміння нової редакції статті 177 СК України є висновок А. Галаш[665]. Згідно з висновками дослідниці, для визначення прав та обов'язків батьків щодо майна дитини сімейне законодавство держав Європейського Союзу використовує категорії «піклування щодо майна дитини» (piecza majątkowa у польській моделі) або «управління майном дитини» (Vermögenssorge у німецькій моделі), що включає правомочності батьків щодо управління майном дитини, використання доходу від такого управління та коштів дитини. Принципово важливо, що здійснення батьківських прав і виконання

---

[661] Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 378 с.

[662] Сімейне право України : підручник / С. Б. Булеца, В. В. Заборовський, В. Г. Фазикош та ін. ; за ред. С. Б. Булеци, В. Г. Фазикоша. Київ : Знання, 2015. 375 с.

[663] Сімейне право України : підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.

[664] Дзера О. В., Боднар Т. В. Сімейне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 520 с.

[665] Галаш А. Правове регулювання прав та обов'язків батьків щодо майна дитини за законодавством України та держав Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Том 2, 86. С. 59–64. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.9

батьківських обов'язків у цій сфері обмежується пріоритетом інтересів дитини над інтересами інших членів сім'ї: дохід від активів першочергово витрачається на управління такими активами та на утримання дитини, а лише потім – на утримання інших членів сім'ї; майно, придбане батьками за кошти дитини, стає її власністю; правочини щодо майна дитини мають укладатися виключно в інтересах дитини, а в ряді випадків – з дозволу сімейного суду. Аналогічні концепції розглядає й М. В. Менджул[666], де виокремлюються спільні та відмінні принципи сімейного права в Україні й Австрії, Бельгії, Німеччині, Нідерландах, Люксембурзі, Ліхтенштейні, Монако, Швейцарії.

На відміну від сімейного законодавства України, яке передбачає необхідність надання згоди на вчинення окремих правочинів щодо майна дитини органами опіки та піклування, законодавство держав Європейського Союзу надає такі повноваження сімейному суду (Німеччина), судді з питань опіки (Франція), суду із питань сім'ї та опіки (Польща), сирітському суду (Латвія), загальному суду (Чехія, Естонія). Французьке, латвійське та польське сімейне законодавство особливим чином визначають питання здійснення судового контролю за здійсненням управління майном дитини її батьками – не тільки через механізм надання згоди на укладення правочинів в інтересах дитини, а й через подання описів майна, що знаходиться в управлінні, змін до описів у разі істотної зміни вартості та обсягу такого майна, річного управлінського звіту із докладними відомостями про витрати на утримання разом із підтверджуючими документами для здійснення суддею із сімейних справ перевірки належності управління батьками майном їх дітей. Зіставлення цих європейських моделей з нинішньою конструкцією ст. 177 СК України дає змогу констатувати, що Закон України № 4824-IX в концептуальному вимірі наближає вітчизняне регулювання до загальноєвропейського стандарту, водночас зберігаючи національну специфіку – повноваження саме адміністративного органу (органу опіки та піклування), а не суду, на надання дозволів.

Принцип найкращих інтересів дитини як методологічна категорія цивільного процесу деталізовано опрацьований у дисертаційному дослідженні О. В. Ступак[667], де автор обґрунтовує, що цей принцип становить системоутворюючий стандарт, який пронизує всі стадії здійснення правосуддя

[666] Менджул М. В. Порівняльне сімейне право : навчальний посібник. Ужгород : РІК-У, 2021. 296 с.

[667] Ступак О. В. Принцип «найкращі інтереси дитини» у цивільному судочинстві України : дис. ... докт. філос. : спец. 081 – Право. Київ : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2025. 267 с. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1044

у справах за участю дітей: від подання позову до виконання судового рішення. Узагальнюючи практику Верховного Суду, О. В. Ступак відзначає, що національне правозастосування поступово адаптує підходи Загального коментаря Комітету ООН з прав дитини № 14 (2013)[668] щодо права дитини на приділення першочергової уваги найкращим інтересам дитини. У згаданому Загальному коментарі формулюється трирівнева концепція принципу найкращих інтересів: 1) як суттєвого права дитини; 2) як основоположного тлумачного правового принципу; 3) як процедурного правила, що зобов'язує орган, який ухвалює рішення, належним чином оцінити можливі наслідки такого рішення для дитини. Подібну тезу розвиває й І. В. Міщук[669], яка підкреслює, що основним критерієм у справах щодо дітей є забезпечення найкращих інтересів дитини, однак суди часто зіштовхуються з труднощами в оцінці того, яке середовище буде більш сприятливим для розвитку дитини. Л. Гретченко[670] окремо акцентувала, що відповідно до Загального коментаря Комітету ООН з прав дитини № 14 (2013) Комітет визнав за необхідне скласти невичерпний, непідпорядкований перелік елементів, які можна розглядати при проведенні оцінки найкращих інтересів дитини будь-якою особою, відповідальною за прийняття рішень.

Вагоме доктринальне значення мають правові позиції Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У постанові від 24 квітня 2024 року[671], постанові від 14 травня 2024 року[672], постанові від 5 березня 2025 року[673] та постанові від 21 січня 2026 року[674] Верховний Суд послідовно

[668] Загальний коментар Комітету ООН з прав дитини № 14 (2013) про право дитини на приділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню її інтересів (пункт 1 статті 3) : документ ООН CRC/C/GC/14 від 29 травня 2013 року. URL: https://www.refworld.org/sites/default/files/attachments/64e4da0e4.pdf

[669] Міщук І. В. Захист прав дитини у цивільному судочинстві через призму принципу забезпечення найкращих інтересів дитини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 297–303. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.41

[670] Найкращі інтереси дитини: актуальні питання судової практики : матеріали Вищої школи адвокатури НААУ / адв. Л. Гретченко. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/najkrashhi-interesy-dytyny-aktualni-pytannya-sudovoyi-praktyky

[671] Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 24 квітня 2024 року у справі № 501/1786/22 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118688759

[672] Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 14 травня 2024 року у справі № 352/2324/17 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119168272

[673] Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 5 березня 2025 року у справі № 199/7566/22 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125673487

[674] Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 21 січня 2026 року у справі № 739/1677/24 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133750226

стверджує, що рівність прав батьків стосовно дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток і належне виховання, й першорядно повинні бути визначені й враховані інтереси дитини з урахуванням об'єктивних обставин спору. Між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага, причому особлива увага має приділятися найважливішим інтересам дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати інтереси батьків.

Сучасна судова практика свідчить про тенденцію до посилення уваги судів до захисту прав дитини та врахування насильства як фактора, що безпосередньо впливає на доцільність позбавлення або збереження батьківських прав[675].

Цей доктринально-судовий стандарт має пряме відношення до Закону України № 4824-IX, оскільки нова редакція ст. 177 СК України спрямована саме на забезпечення такої рівноваги між батьківськими повноваженнями і захистом найкращих інтересів дитини.

Системний аналіз доктринальних позицій дозволяє виокремити три визначальні засади, на яких побудоване вітчизняне правове регулювання управління майном дитини у сучасних умовах: 1) принцип презумпції недостатньої правової зрілості малолітньої та неповнолітньої особи, наслідком якого є вимога обов'язкового представництва або згоди законних представників; 2) принцип публічно-правового контролю за здійсненням майнових прав дитини, який реалізується через інститут дозволу органу опіки та піклування; 3) принцип неприпустимості звуження обсягу існуючих майнових прав дитини, закріплений у ч. 6 ст. 177 СК України та ст. 12 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей»[676]. Закон України № 4824-IX суттєво удосконалює співвідношення цих принципів: посилюючи перший і третій, він водночас спрощує другий – у тих ситуаціях, коли публічно-правовий контроль не виправданий характером правочину (безоплатне набуття майна дитиною).

Розглядаючи проблематику крізь призму класичних робіт З. В. Ромовської[677], варто також згадати її тезу про те, що сімейне право повинно враховувати «реальність родинного життя», а не лише

[675] Шаповал Л. І., Кирдан Б. В. Тенденції у вирішенні справ про позбавлення батьківських прав у контексті домашнього насильства. *Наука і техніка сьогодні.* 2025. № 11 (52). С. 407. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-11(52)-402-414

[676] Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 2 червня 2005 року № 2623-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text

[677] Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.

формальну логіку правових конструкцій. Збройна агресія створила саме ту реальність родинного життя, у якій формальна вимога згоди обох батьків на дрібні чи виключно вигідні для дитини правочини стала юридично нездоланною перешкодою. Підготовлений колективом викладачів кафедри цивільно-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ підручник із сімейного права також звертає увагу на тенденцію до зростання публічно-правових елементів у сімейних відносинах, які, проте, не повинні перетворюватися на самоціль і шкодити приватним інтересам учасників сімейних відносин. У контексті порівняльно-правового аналізу вітчизняної моделі з європейськими моделями цінне доктринальне значення має дослідження В. А. Ватраса та І. Костяшкіна[678], у якому автори системно демонструють, що в Україні, на відміну від ряду європейських держав, спостерігається дуалізм у правовому регулюванні: ті сімейні відносини, які потребують особливого державного захисту, врегульовуються СК України, тоді як інші – нормами ЦК України. Закон України № 4824-IX зберігає та водночас вдосконалює цю дуалістичну конструкцію, узгоджуючи сімейно-правові й цивільно-правові норми у єдиному регулятивному полі.

2 Зміст основних новел Закону України № 4824-IX як реалізація принципу найкращих інтересів дитини

Закон України № 4824-IX є комплексною новелізацією, яка одночасно вносить зміни до СК України, ЦК України, Закону України «Про охорону дитинства», Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», Закону України «Про безоплатну правничу допомогу». Концептуально новели Закону можна розподілити на чотири взаємопов'язані змістові блоки: 1) зміна меж публічно-правового контролю за правочинами в інтересах дитини; 2) уточнення вимог до форми згоди батьків; 3) запровадження спеціального механізму здійснення майнових прав дитини за відсутності одного з батьків; 4) розширення гарантій безоплатної правничої допомоги для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Послідовний доктринальний аналіз кожного

[678] Ватрас В., Костяшкін І. Особливості правового регулювання сімейних відносин кодифікованими правовими актами в Україні та державах Західної та Центральної Європи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 2 (26). С. 126–135. DOI: https://doi.org/10.35774/app2021.02.126

з цих блоків дозволяє системно осмислити концептуальний задум законодавця і виявити внутрішню логіку реформи.

Перший і концептуально ключовий блок новел стосується обсягу обов'язкового дозволу органу опіки та піклування. Згідно з новою редакцією ст. 177 СК України дозвіл органу опіки та піклування не вимагається для правочинів, за якими дитина набуває майно безоплатно, у тому числі шляхом дарування, спадкування, приватизації, а також для договорів, укладених в інтересах дитини, які не призводять до звуження обсягу її майнових прав[679]. Зазначена новела суттєво змінює дореформену доктринальну позицію, відображену, зокрема, у працях М. М. Дякович[680], яка наголошувала на необхідності уніфікованого нотаріального та адміністративного контролю за всіма без винятку правочинами щодо нерухомого майна дитини. Скасування дозволу для правочинів безоплатного набуття узгоджується з міжнародним стандартом найкращих інтересів дитини, оскільки публічно-правовий контроль за угодами, які об'єктивно не можуть зашкодити дитині, а лише розширюють її майнову сферу, є надмірним і суперечить принципу пропорційності. Доктринальне обґрунтування такого підходу прямо випливає з тези Л. В. Красицької[681] про необхідність розмежування правочинів, які об'єктивно несуть ризик звуження майнової сфери дитини, і правочинів, які такого ризику позбавлені. О. А. Негода[682] також обґрунтовує, що цивільно-правовий захист майнових прав дитини має бути диференційованим залежно від характеру правочину та потенційних загроз майновим інтересам дитини.

Водночас законодавець зберіг систему попереднього дозволу органу опіки та піклування для правочинів, за якими дитина відчужує або обтяжує своє майно. Згідно з ч. 2 ст. 177 СК України в новій редакції батьки (усиновлювачі) або опікун малолітньої дитини не мають права без дозволу органу опіки та піклування: відмовитися від прав на майно малолітньої дитини; видавати письмові зобов'язання від імені малолітньої дитини; вчиняти правочини щодо об'єкта житлової нерухомості та/або земельної ділянки, на якій розміщений такий об'єкт, власником

[679] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку вчинення правочинів в інтересах малолітніх та неповнолітніх осіб : Закон України від 25 березня 2026 року № 4824-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4824-20#Text

[680] Дякович М. М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом : монографія. Київ : Істина, 2014. 520 с.

[681] Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.

[682] Негода О. А. Захист майнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб: цивільно-правовий аспект : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2020. 278 с.

або користувачем яких є малолітня дитина; здійснювати відчуження, поділ, виділ нерухомого майна, об'єкта незавершеного будівництва, майбутнього об'єкта нерухомості, іншого цінного майна, зокрема транспортних засобів, власником якого є малолітня дитина[683]. Зазначені положення закріплені у постанові Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»[684], яка системно регламентує процедурні аспекти здійснення публічно-правового контролю за майновими правами дитини.

Окреме доктринальне значення мають питання цифровізації майнових відносин з участю дитини, особливо актуальні в умовах стрімкого розвитку електронної комерції. У сучасному дослідженні С. С. Мирза, К. Є. Пальшкова та В. В. Шевчука[685] зроблено висновок про те, що передбачена цивільним законодавством презумпція схвалення правочину у разі відсутності заперечень з боку законних представників протягом одного місяця після його вчинення, хоча й спрямована на забезпечення стабільності цивільного обороту, в умовах електронної комерції не завжди гарантує належний рівень захисту прав та інтересів малолітніх та неповнолітніх осіб. Закон України № 4824-IX безпосередньо не врегульовує питання електронних правочинів, проте загальний концепт реформи – диференційований публічно-правовий контроль залежно від характеру правочину – відкриває методологічну перспективу для подальшого розвитку нормативного регулювання у сфері електронної комерції за участю дитини. Базою такого розвитку є Закон України «Про електронну комерцію»[686].

Другий блок новел стосується вимог до форми згоди батьків. Якщо договір потребує нотаріального посвідчення, згода батьків на його вчинення також має бути нотаріально посвідчена[687]. Така вимога

[683] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку вчинення правочинів в інтересах малолітніх та неповнолітніх осіб : Закон України від 25 березня 2026 року № 4824-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4824-20#Text

[684] Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#Text

[685] Мирза С. С., Пальшков К. Є., Шевчук В. В. Цивільно-правове регулювання електронних правочинів за участю малолітніх та неповнолітніх осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2026. Том 1, № 93. С. 457–463. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.1.64

[686] Про електронну комерцію : Закон України від 3 вересня 2015 року № 675-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text

[687] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку вчинення правочинів в інтересах малолітніх та неповнолітніх осіб : Закон України від 25 березня 2026 року № 4824-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4824-20#Text

відповідає загальному принципу відповідності форми супровідного юридичного акта формі основного правочину та позитивно сприймається у нотаріальній практиці. М. М. Дякович[688] обґрунтовувала необхідність посилення нотаріального контролю за дотриманням майнових прав дитини, оскільки нотаріус має змогу комплексно оцінити правомірність та доцільність правочину з огляду на найкращі інтереси дитини. Закон України № 4824-IX фактично імплементує цю доктринальну позицію в національне законодавство, перерозподіляючи функції публічного контролю між органом опіки та піклування і нотаріусом таким чином, що компетенція першого зосереджується на правочинах із потенційно несприятливими майновими наслідками для дитини, а компетенція другого – на забезпеченні формальної правильності волевиявлення батьків. Особливості нотаріальної діяльності у воєнний час окремо врегульовані постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану»[689], яка має враховуватися нотаріусами при посвідченні правочинів за участю малолітніх та неповнолітніх осіб.

Принципово важливим є те, що Закон України № 4824-IX зберіг збалансований механізм державного контролю за правочинами щодо нерухомого майна дитини. Згідно зі ст. 73 Закону України «Про нотаріат»[690] нотаріус може накласти заборону на відчуження нерухомого майна дитини за зверненням органу опіки та піклування. Така заборона є видом обтяження, підлягає державній реєстрації і фактично унеможливлює продаж або переоформлення майна дитини, що становить додатковий правовий запобіжник зловживанням з боку законних представників. Водночас згідно з ч. 5 ст. 177 СК України орган опіки та піклування зберігає право відмовити у наданні дозволу на правочин щодо нерухомого майна дитини у строго визначених законом випадках. Збереження зазначеного переліку підстав для відмови є виявом доктринальної послідовності законодавця: зменшення формалізованих перешкод для правочинів безоплатного набуття не означає послаблення матеріально-правового захисту майнових прав дитини.

---

[688] Дякович М. М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом : монографія. Київ : Істина, 2014. 520 с.

[689] Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text

[690] Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 року № 3425-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text

Ця тенденція знаходить підтвердження у судовій практиці. У постанові Верховного Суду від 1 грудня 2025 року у справі № 317/5530/23[691] розглянуто питання щодо прав на майно, придбане за кредитні кошти, дітьми, які народилися після укладення кредиту, та дійшов висновку, що наявність дитини в житловому приміщенні не є автоматичним запобіжником від відчуження майна, а кожна справа потребує доведення реального порушення прав дитини. Зазначена правова позиція кореспондує концепції Закону № 4824-IX: не сам факт участі дитини в правовідносинах, а реальна загроза звуження її майнової сфери має бути критерієм для застосування публічно-правового контролю.

Розгляд новел Закону України № 4824-IX через призму класифікації принципу найкращих інтересів дитини, запропонованої у Загальному коментарі Комітету ООН з прав дитини № 14 (2013)[692], дозволяє стверджувати, що ухвалені зміни цілком послідовно реалізують усі три рівні цього принципу. На рівні суттєвого права дитини Закон закріплює право дитини отримати майно безоплатно без надмірних бюрократичних перешкод. На тлумачному рівні Закон встановлює, що скасування дозволу для безоплатних правочинів є виявом саме інтересів дитини, а не спрощення цивільного обороту в широкому розумінні. На процедурному рівні Закон зобов'язує органи опіки та піклування і нотаріусів комплексно оцінювати наслідки кожного конкретного правочину для майнової сфери дитини, керуючись виключно її інтересами, а не формальними міркуваннями.

Четвертий блок новел стосується розширення гарантій безоплатної правничої допомоги. Згідно з оновленою редакцією Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, та особи з їх числа отримали право на всі види безоплатної вторинної правничої допомоги. Зазначена новела має самостійне доктринальне значення, оскільки фактично формалізує специфічний правовий статус цієї категорії дітей як «привілейованих суб'єктів» правничого захисту. Зважаючи на масштабне зростання кількості дітей, які втратили батьківське піклування внаслідок збройної агресії, ця новела має не лише соціально-захисне, а й глибоке правозахисне значення. Згідно з даними Щорічної доповіді

[691] Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 01 грудня 2026 року у справі № 317/5530/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132196943

[692] Загальний коментар Комітету ООН з прав дитини № 14 (2013) про право дитини на приділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню її інтересів (пункт 1 статті 3) : документ ООН CRC/C/GC/14 від 29 травня 2013 року. URL: https://www.refworld.org/sites/default/files/attachments/64e4da0e4.pdf

Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2024 рік[693], потреба у комплексному правничому супроводі цієї категорії дітей значно зросла з початку повномасштабного вторгнення.

Системне місце Закону України № 4824-IX у складі національного законодавства про захист прав дитини варто розглядати у тісному зв'язку з Національною стратегією захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року[694]. Стратегія охоплює широке коло проблемних питань, пов'язаних із забезпеченням прав дитини в умовах воєнного стану, забезпеченням прав і найкращих інтересів дітей, які стикаються із системою правосуддя під час вирішення цивільних спорів, що стосуються життя дитини, а також забезпеченням прав і свобод дитини в Інтернеті. Закон України № 4824-IX, ухвалений менш ніж за рік після затвердження Стратегії, по суті, є одним з перших нормативно-правових інструментів її імплементації у сфері майнових прав дитини.

Правочини, передбачені оновленою ст. 177 СК України, концептуально варто розглядати у взаємозв'язку з іншими інститутами сімейного права, насамперед з інститутом представництва, договорами в сімейному праві (як їх ґрунтовно дослідила О. В. Розгон[695]), шлюбними правовідносинами (як їх системно опрацювала О. І. Сафончик[696]). Ця системна інтеграція новел свідчить, що Закон України № 4824-IX не є точковою редакцією, а становить органічну частину поступового реформування сімейного законодавства України, спрямованого на досягнення рівноваги між публічно-правовою охороною прав дитини та приватноправовою свободою її законних представників.

3 Спеціальний механізм здійснення майнових прав дитини за відсутності одного з батьків в умовах збройної агресії

Найбільш концептуально новаторським елементом Закону України № 4824-IX, зумовленим саме реаліями збройної агресії, є запровадження спеціального механізму здійснення майнових прав дитини у випадках,

[693] Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. Розділ 4. Права дитини. URL: https://ombudsman.gov.ua/report-2024/prava-dytyny

[694] Про схвалення Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2028 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 липня 2025 року № 708-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2025-р

[695] Розгон О. В. Договори у сімейному праві України : монографія. Київ : Ін Юре, 2018. 301 с.

[696] Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 378 с.

коли один із батьків об'єктивно не може взяти участь у вчиненні правочину. Згідно з новою редакцією ст. 177 СК України передбачено, що правочин, який потребує згоди обох батьків (усиновлювачів), може бути вчинений без згоди одного з них, якщо такий батько (мати): захоплений у полон або заручники; інтернований у нейтральні держави; зник безвісти за особливих обставин, визнаний безвісно відсутнім; проживає окремо від дитини протягом не менше шести місяців поспіль і не бере участі у вихованні та утриманні дитини; місце його проживання невідоме[697]. Цей перелік обставин має вичерпний характер і кваліфікується як «виняткові обставини», що зумовлюють об'єктивну неможливість участі одного з батьків у вчиненні правочині.

Зазначені обставини юридично кореспондують положенням Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин»[698], який визначає особливий статус осіб, які зникли безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру. Перебування одного з батьків у полоні або статусі заручника, своєю чергою, регулюється положеннями Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»[699], а також відповідними нормами міжнародного гуманітарного права. Юридичну значущість запровадженої в Законі України № 4824-IX класифікації обставин складно переоцінити: до її ухвалення родини військовослужбовців, які перебували в полоні, фактично були позбавлені можливості оформлювати спадкові, дарувальні, приватизаційні правочини щодо майна, яке переходило до дитини, оскільки чинний раніше механізм вимагав нотаріально посвідченої згоди обох батьків. Особливе значення це має для спадкових правовідносин. Так, М. П. Юніна та І. О. Буялова зазначають, що значна частина спадкових справ за участю дітей у воєнний період зіткнулась саме з проблемою неможливості реалізувати спадкові права дитини через об'єктивну відсутність одного з батьків[700].

[697] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку вчинення правочинів в інтересах малолітніх та неповнолітніх осіб : Закон України від 25 березня 2026 року № 4824-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4824-20#Text

[698] Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12 липня 2018 року № 2505-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text

[699] Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text

[700] Юніна М. П., Буялова І. О. Проблемні аспекти спадкування в умовах воєнного стану та можливі шляхи їх вирішення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 1, № 3. С. 351–355. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.53

Ш. Р. Тодуа[701], аналізуючи критерії співвідношення забезпечення найкращих інтересів дитини та батьківських прав в умовах воєнного стану, обґрунтовано наголошує на тому, що класична двосуб'єктна модель здійснення батьківських прав («рівність обох батьків») у контексті збройного конфлікту потребує доктринальної модифікації, оскільки об'єктивна неможливість участі одного з батьків у прийнятті рішень щодо дитини не повинна бути підставою для повного блокування будь-яких юридичних дій в інтересах останньої. На думку дослідника, в умовах воєнного стану традиційні моделі правозастосування функціонують у режимі надзвичайної швидкості та обмежених ресурсів, що підсилює ризик порушення прав дітей і батьків. Водночас держава, органи опіки та піклування, а також суди зобов'язані діяти відповідно до міжнародних стандартів, які встановлюють пріоритет найкращих інтересів дитини як базовий принцип будь-яких рішень, що стосуються дітей.

Формула, запропонована Законом України № 4824-IX, на нашу думку є збалансованою: з одного боку, вона зберігає принцип рівності батьків як вихідний (правочин потребує згоди обох), з іншого – встановлює вичерпний перелік об'єктивних обставин, за яких ця рівність може реалізуватися лише потенційно, але не актуально.

Важливе доктринальне значення має критерій «не менше шести місяців поспіль» та невиконання обов'язку щодо виховання й утримання дитини при невідомому місці проживання другого з батьків. Цей критерій є комбінованим оцінним стандартом, який поєднує темпоральний (шестимісячний строк) і змістовний (фактичне ухилення від батьківських обов'язків) елементи. Зазначений підхід узгоджується з правовими позиціями Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах щодо забезпечення найкращих інтересів дитини. Так, у постанові від 24 квітня 2024 року[702] та у постанові від 14 травня 2024 року[703] Верховний Суд послідовно стверджує неприпустимість формального підходу при оцінці обставин справ, що стосуються дітей. Аналогічну позицію Верховний Суд висловив

[701] Тодуа Ш. Р. Критерії співвідношення забезпечення найкращих інтересів дитини та батьківських прав в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2026. Т. 1, № 93. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.1.69

[702] Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 24 квітня 2024 року у справі № 501/1786/22 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118688759

[703] Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 14 травня 2024 року у справі № 352/2324/17 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119168272

у постанові від 5 березня 2025 року[704] та у постанові від 21 січня 2026 року[705]. Доктринально це слід оцінити позитивно: законодавець не пішов шляхом створення формальних, легко зловживаних винятків, а сформулював комплексний критерій, який потребує доказування у кожному конкретному випадку.

Доцільно також звернути увагу на проблему документального підтвердження факту перебування одного з батьків у полоні чи його безвісної відсутності. Чинне законодавство містить кілька різновидів документів, які можуть бути використані для цього: довідка органу управління Збройних Сил України або іншого військового формування; довідка Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими; рішення суду про визнання особи безвісно відсутньою (ст. 43 ЦК України) або про оголошення померлою (ст. 46 ЦК України); довідка про реєстрацію особи у Єдиному реєстрі осіб, зниклих безвісти за особливих обставин[706]. Уніфікація вимог до зазначених документів становить актуальне завдання правозастосовної практики, яке, ймовірно, потребуватиме методичних роз'яснень з боку Міністерства юстиції України та Нотаріальної палати України. Особливого значення процедурні питання набувають у контексті захисту сімейних прав в порядку непозовного цивільного судочинства, як це досліджувала Г. В. Чурпіта[707]: визнання особи безвісно відсутньою, оголошення її померлою, встановлення фактів, що мають юридичне значення, є суто непозовними процедурами, які стають передумовою для застосування механізмів Закону України № 4824-IX.

Окремої уваги заслуговує питання обсягу контролю органу опіки та піклування за здійсненням майнових прав дитини у разі відсутності одного з батьків. Доктринально дискусійним є те, чи має такий контроль посилюватися (з огляду на потенційний ризик зловживань з боку присутнього батька), чи навпаки – пом'якшуватися (зважаючи на необхідність оперативності правозастосування). На нашу думку збалансованим рішенням є диференційований підхід: у разі вчинення безоплатних правочинів в інтересах дитини контроль може бути

[704] Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 5 березня 2025 року у справі № 199/7566/22 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125673487

[705] Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 21 січня 2026 року у справі № 739/1677/24 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133750226

[706] Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12 липня 2018 року № 2505-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text

[707] Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : монографія. Київ : Алерта, 2016. 434 с.

мінімальним, тоді як у разі вчинення правочинів зі звуження майнової сфери дитини – посиленим, з обов'язковим залученням представника органу опіки та піклування до процедури посвідчення правочину нотаріусом. Цей висновок узгоджується з позицією І. В. Міщук[708], яка наголошує, що захист прав дитини у цивільному судочинстві має здійснюватися не за формальними критеріями, а через реальну оцінку забезпечення найкращих інтересів дитини у конкретних обставинах справи, та з висновками О. А. Негоди[709] про необхідність ризик-орієнтованого підходу до захисту майнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб.

Разом із тим, як зазначено у Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у 2024 році[710], практика органів опіки та піклування у воєнний період засвідчила низку системних проблем: недостатня кількість працівників служб у справах дітей, відсутність уніфікованих методичних підходів до оцінювання найкращих інтересів дитини, нерівномірний доступ до публічних послуг у різних регіонах. Парламентська Асамблея Ради Європи у Резолюції 2529 (2024) «Жодну дитину в Україні не оминула війна»[711] констатувала, що всі українські діти мають право користуватися правами та свободами, закріпленими у відповідних міжнародних документах з прав людини. Реалізація положень Закону України № 4824-IX зумовлює об'єктивну потребу в підвищенні професійної компетентності фахівців органів опіки та піклування, насамперед у частині адекватного застосування нових критеріїв і процедур, передбачених законодавством.

На завершення цього параграфа варто акцентувати, що Закон України № 4824-IX не є виключно «воєнним» законом, оскільки запроваджені ним норми про здійснення правочинів за відсутності одного з батьків є універсальними та діятимуть і після припинення дії правового режиму воєнного стану. Ця обставина має самостійне доктринальне значення: воєнні виклики стимулювали кодифікаційний прогрес, наслідки якого матимуть тривалий характер і сприятимуть удосконаленню сімейного

[708] Міщук І. В. Захист прав дитини у цивільному судочинстві через призму принципу забезпечення найкращих інтересів дитини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 297–303. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.41

[709] Негода О. А. Захист майнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб: цивільно-правовий аспект : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2020. 278 с.

[710] Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. Розділ 4. Права дитини. URL: https://ombudsman.gov.ua/report-2024/prava-dytyny

[711] Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 2529 (2024) «Жодну дитину в Україні не оминула війна». *Council of Europe*. URL: https://pace.coe.int/en/files/33348/html

законодавства України в цілому. Така тенденція є позитивною та узгоджується з міжнародним стандартом «надбання, не втрати», передбаченим Преамбулою Загальної декларації прав людини[712], ст. 22 Конституції України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод: кризові обставини не повинні слугувати приводом для звуження обсягу прав і свобод людини, а навпаки, мають мобілізувати державу до пошуку нових механізмів їх ефективного захисту. У цьому ж напрямку рухається й Декларація прав дитини, яка проголошує, що людство зобов'язане надати дитині все найкраще, що воно має.

Висновки

Проведене дослідження дало змогу сформулювати такі науково обґрунтовані висновки. По-перше, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку вчинення правочинів в інтересах малолітніх та неповнолітніх осіб» від 25 березня 2026 року № 4824-IX становить концептуальну реформу інституту управління майном дитини, спрямовану на досягнення рівноваги між публічно-правовою охороною прав дитини та приватноправовою свободою її законних представників. Системно він охоплює зміни до СК України, ЦК України, Закону України «Про охорону дитинства», Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», Закону України «Про безоплатну правничу допомогу».

По-друге, доктринальний аналіз Закону України № 4824-IX крізь призму трирівневої концепції найкращих інтересів дитини, сформульованої у Загальному коментарі Комітету ООН з прав дитини № 14 (2013), засвідчує, що ухвалені новели послідовно імплементують міжнародний стандарт на всіх рівнях: суттєвому, тлумачному та процедурному. Ці висновки узгоджуються з доктринальними позиціями О. В. Ступак, М. В. Менджул, Л. В. Красицької, О. А. Негоди, які системно опрацьовували різні грані принципу найкращих інтересів дитини.

По-третє, спеціальний механізм здійснення майнових прав дитини за відсутності одного з батьків, передбачений новою редакцією ст. 177 СК України,

[712] Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

є концептуально новаторською відповіддю національного законодавця на виклики збройної агресії. Зазначені зміни юридично кореспондують з Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», з нормами міжнародного гуманітарного права щодо військовополонених і заручників, з правовими позиціями Верховного Суду щодо балансу батьківських прав і захисту майнових інтересів дитини.

По-четверте, з метою забезпечення ефективного правозастосування Закону України № 4824-IX необхідно: 1) розробити методичні рекомендації Міністерства юстиції України та Нотаріальної палати України щодо документального підтвердження факту перебування одного з батьків у полоні, інтернованим, безвісно відсутнім або тривало відсутнім; 2) уніфікувати критерії оцінювання шестимісячного строку неучасті у вихованні дитини, які мають включати як темпоральний, так і змістовний елементи.

По-п'яте, доктринальне значення Закону України № 4824-IX виходить за межі суто адаптації національного законодавства до реалій війни. Він засвідчує тенденцію до конвергенції українського сімейного права з європейськими моделями piecza majątkowa та Vermögenssorge, в яких управління майном дитини здійснюється за принципом мінімального достатнього державного контролю в поєднанні з посиленою матеріальною відповідальністю законних представників за дотримання найкращих інтересів дитини. Подальші наукові розвідки доцільно зосередити на емпіричному дослідженні практики застосування нової редакції ст. 177 СК України.

Анотація

У розділі здійснено доктринальне дослідження Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку вчинення правочинів в інтересах малолітніх та неповнолітніх осіб» від 25 березня 2026 року № 4824-IX, крізь призму реалій збройної агресії російської федерації проти України. На основі здійсненого аналізу праць Т. В. Боднар, В. А. Ватраса, О. В. Дзери, М. М. Дякович, Л. В. Красицької, М. В. Менджул, О. А. Негоди, З. В. Ромовської, О. В. Розгон, О. І. Сафончик, О. В. Ступак, Л. І. Шаповал, Г. В. Чурпіти та інших провідних українських цивілістів обґрунтовано позицію про те, що прийнятий закон є комплексною новелізацією, яка одночасно спрощує цивільний оборот в частині безоплатного набуття дітьми майна (скасування дозволу органу опіки та піклування) і запроваджує спеціальний механізм здійснення майнових прав дитини за відсутності одного з батьків через полон, інтернування, безвісну відсутність або тривале (понад шість місяців)

ухилення від виконання батьківських обов'язків. Виявлено, що зазначені новели імплементують конвенційний принцип найкращих інтересів дитини, узгоджуються з європейськими моделями piecza majątkowa та Vermögenssorge, усувають системні правові колізії, які затягували строки реалізації спадкових і прав дітей бути обдаровуваними у воєнний період. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правозастосування, зокрема в частині процедури документального підтвердження факту перебування одного з батьків у полоні та критеріїв оцінювання шестимісячного періоду неучасті у вихованні дитини.

Література

1. Ватрас В. А. Джерела сімейного права: проблеми теорії та практики : монографія. Хмельницький : Поліграфіст-3, 2020. 824 с.
2. Ватрас В., Костяшкін І. Особливості правового регулювання сімейних відносин кодифікованими правовими актами в Україні та державах Західної та Центральної Європи. *Актуальні проблеми правознавства.* 2021. № 2 (26). С. 126–135. DOI: https://doi.org/10.35774/app2021.02.126
3. Галаш А. Правове регулювання прав та обов'язків батьків щодо майна дитини за законодавством України та держав Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Ч. 2, № 86. С. 59–64. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.9
4. Декларація прав дитини : проголошена резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text
5. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text
6. Дзера О. В., Боднар Т. В. Сімейне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 520 с.
7. Дякович М. М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом : монографія. Київ : Істина, 2014. 520 с.
8. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
9. Загальний коментар Комітету ООН з прав дитини № 14 (2013) про право дитини на приділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню її інтересів (пункт 1 статті 3) : документ ООН CRC/C/GC/14 від 29 травня 2013 року. URL: https://www.refworld.org/sites/default/files/attachments/64e4da0e4.pdf
10. Конвенція ООН про права дитини : Конвенція ООН від 20 листопада 1989 року. Ратифіковано Постановою Верховної Ради Української РСР від 27 лютого 1991 року № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
12. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
13. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.
14. Менджул М. В. Порівняльне сімейне право : навчальний посібник. Ужгород : РІК-У, 2021. 296 с.
15. Менджул М. В. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування) : монографія. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2019. 211 с.
16. Менджул М. В. Сутнісні ознаки принципів сімейного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. *Серія: Право*. 2019. Вип. 58. Т. 1. С. 128–131. DOI: https://doi.org/10.32782/2307-3322.58-1.27
17. Мирза С. С., Пальшков К. Є., Шевчук В. В. Цивільно-правове регулювання електронних правочинів за участю малолітніх та неповнолітніх осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. *Серія: Право*. 2026. Т. 1. № 93. С. 457–463. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.1.64
18. Міщук І. В. Захист прав дитини у цивільному судочинстві через призму принципу забезпечення найкращих інтересів дитини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 297–303. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.41
19. Найкращі інтереси дитини: актуальні питання судової практики : матеріали Вищої школи адвокатури НААУ / адв. Л. Гретченко. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/najkrashhi-interesy-dytyny-aktualni-pytannya-sudovoyi-praktyky
20. Негода О. А. Захист майнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб: цивільно-правовий аспект : дисертація канд. юрид. наук: 12.00.03. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2020. 278 с.
21. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#Text
22. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 24 квітня 2024 року у справі № 501/1786/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118688759
23. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 14 травня 2024 року у справі № 352/2324/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119168272
24. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 5 березня 2025 року у справі № 199/7566/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125673487
25. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 21 січня 2026 року у справі № 739/1677/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133750226

26. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 01 грудня 2026 року у справі № 317/5530/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132196943
27. Принципи сімейного права : вебінар Вищої школи адвокатури НААУ / д.ю.н. М. В. Менджул. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/pryntsypy-simejnogo-prava
28. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text
29. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
30. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку вчинення правочинів в інтересах малолітніх та неповнолітніх осіб : Закон України від 25 березня 2026 року № 4824-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4824-20#Text
31. Про електронну комерцію : Закон України від 3 вересня 2015 року № 675-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text
32. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text
33. Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 року № 3425-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text
34. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 2 червня 2005 року № 2623-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text
35. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text
36. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
37. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12 липня 2018 року № 2505-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text
38. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text
39. Про схвалення Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2028 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 липня 2025 року № 708-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2025-р
40. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 2529 (2024) «Жодну дитину в Україні не оминула війна» : ухвалена 25 січ. 2024 р. // Парламентська асамблея Ради Європи. URL: https://pace.coe.int/en/files/33348/html
41. Розгон О. В. Договори у сімейному праві України : монографія. Київ : Ін Юре, 2018. 301 с.
42. Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.

43. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 378 с.
44. Сімейне право України : підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
45. Сімейне право України : підручник / С. Б. Булеца, В. В. Заборовський, В. Г. Фазикош та ін. ; за ред. С. Б. Булеци, В. Г. Фазикоша. Київ : Знання, 2015. 375 с.
46. Сімейне право України : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів // Дякович М.М. 2-ге видання перероб. і допов. Київ : Правова єдність, 2012. 552 с.
47. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text
48. Ступак О. В. Принцип «найкращі інтереси дитини» у цивільному судочинстві України : дис. … докт. філос. : спеціальність 081 – Право. Київ : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2025. 267 с. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1044
49. Тодуа Ш. Р. Критерії співвідношення забезпечення найкращих інтересів дитини та батьківських прав в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2026. Т. 1, № 93. С. 488–494. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.1.69
50. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
51. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : монографія. Київ : Алерта, 2016. 434 с.
52. Шаповал Л. І., Кирдан Б. В. Тенденції у вирішенні справ про позбавлення батьківських прав у контексті домашнього насильства. *Наука і техніка сьогодні.* 2025. № 11 (52). С. 402–414. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-11(52)-402-414
53. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. Розділ 4. Права дитини. URL: https://ombudsman.gov.ua/report-2024/prava-dytyny
54. Юніна М. П., Буялова І. О. Проблемні аспекти спадкування в умовах воєнного стану та можливі шляхи їх вирішення. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. Том 1, № 3. С. 351–355. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.53